

„Elsők”, „legnagyobbak”, „alapítók”

Pray György történetírói munkásságának revíziója

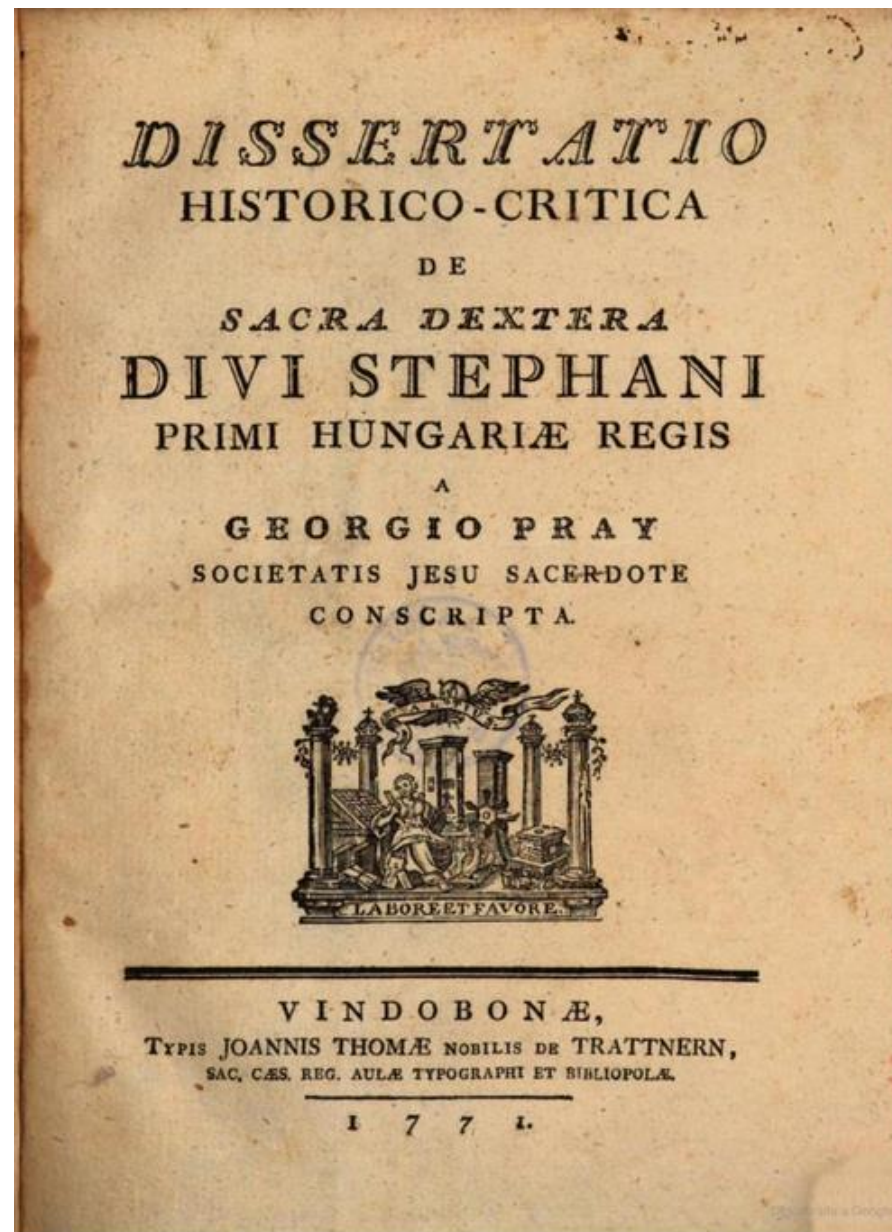
Jezsuita – Pray – Kódex.

Jubileumi Konferencia a Jézus Társasága feloszlatásának 250. és Pray György születésének 300. évfordulóján

Budapest, 2023. szeptember 28–29.

TÓTH GERGELY, HUN-REN BTK Történettudományi Intézet – Bél Mátyás Neolatin Műhely (Officina Neolatina de Matthia Belio nominata)

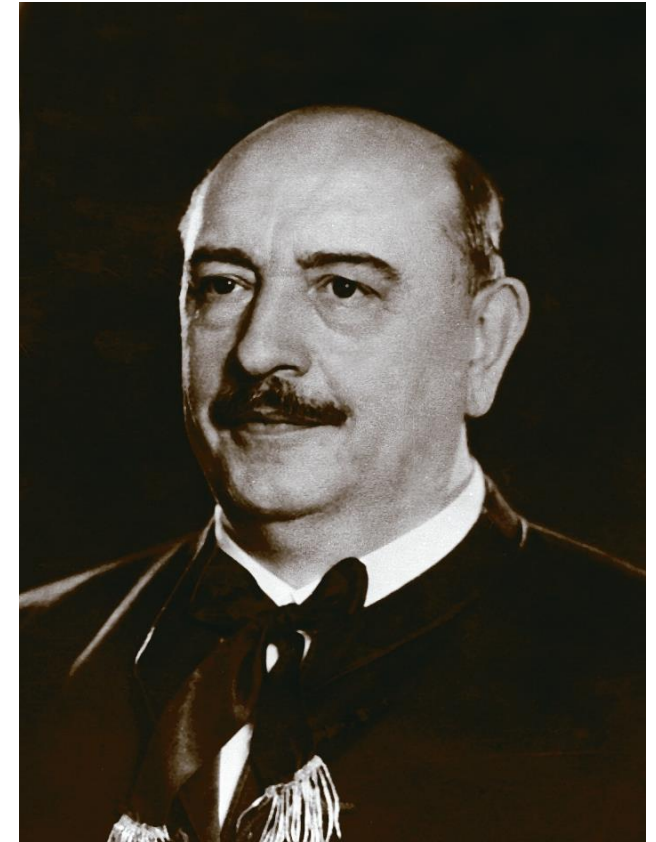
I. Pray, az alapító (?)

„Munkásságát [Kaprinai Istvánét – T. G.] mintegy átmenetnek tekinthetjük
a Pray föllépte után kialakult kritikai irányhoz.”

„Noha az úttörők nélkül Pray sohasem juthatott volna el az elért
magaslatra,
kritikai történetírásunk megalapítójának mégis őt kell tartanunk.”

Hóman Bálint: Tudományos történetírásunk megalapítása a XVIII.
században (1920). In: *Uő*: Történetírás és forráskritika. Szerk. Bárány Attila.
Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2003. (Historia Incognita I. 6.)
I. 335–357., itt: 347, 356.

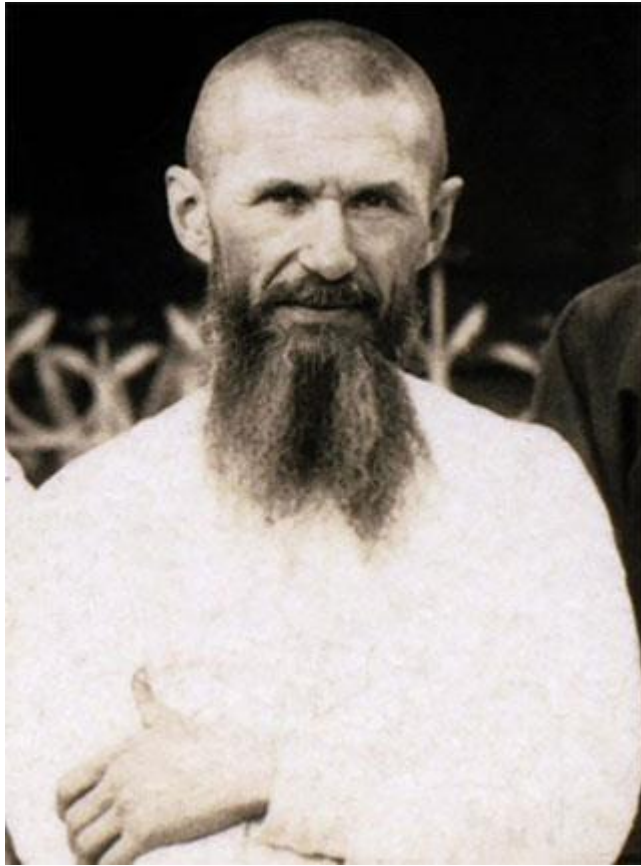
Vásáry István: Az őstörténész Pray. In: Magyar őshazák és magyar őstörténészek. Balassi, Bp., 2008. (Magyar Őstörténeti Könyvtár 24.)

Szörényi László: Nyelvrokonság, őstörténet és epika a XVIII. századi magyarországi jezsuita latin irodalomban. In: Uő: Studia Hungarolatina. Tanulmányok a régi magyar és a neolatin irodalomról. Kortárs, Bp., 1999. 73–83.

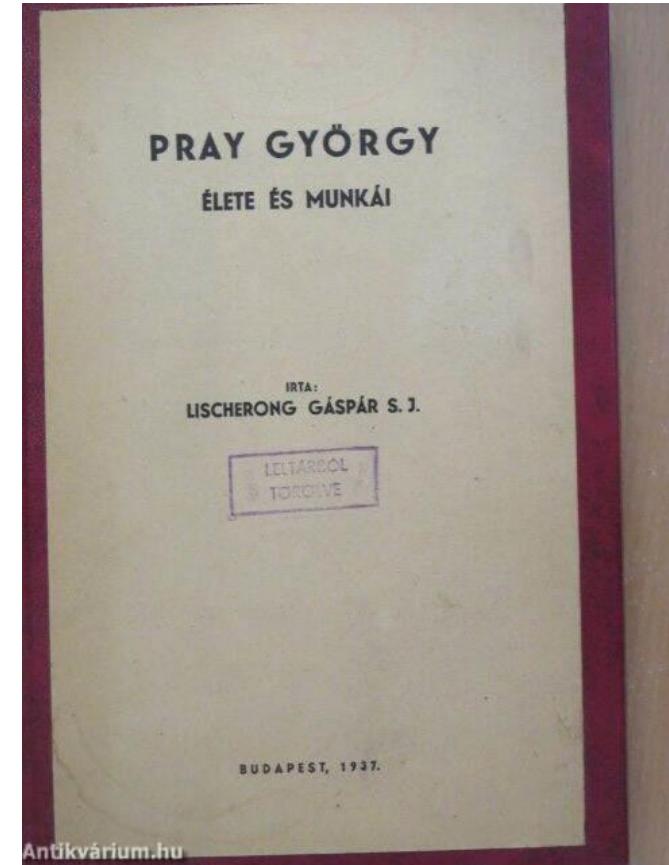
Szabados György: A magyar történelem kezdeteiről. Az előidő-szemlélet hangsúlyváltásai a XV–XVIII. században. Balassi, Bp., 2006.

Báthory Orsolya: Pray György Epitome Rerum sub Josepho II. Leopoldo II. et Francisco I. regibus Hungariae gestarum című műve (bevezető tanulmány és szövegközlés). Doktori (PhD) értekezés. DE BTK, Debrecen, 2009.

Soós István: Felzárkózás vagy lemaradás? Történetírás a 18. századi Magyarországon. In: Tóth, Gergely (szerk.) Clio inter arma : Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról. Budapest, MTA BTK Történettudományi Intézet, 2014. 227-252.

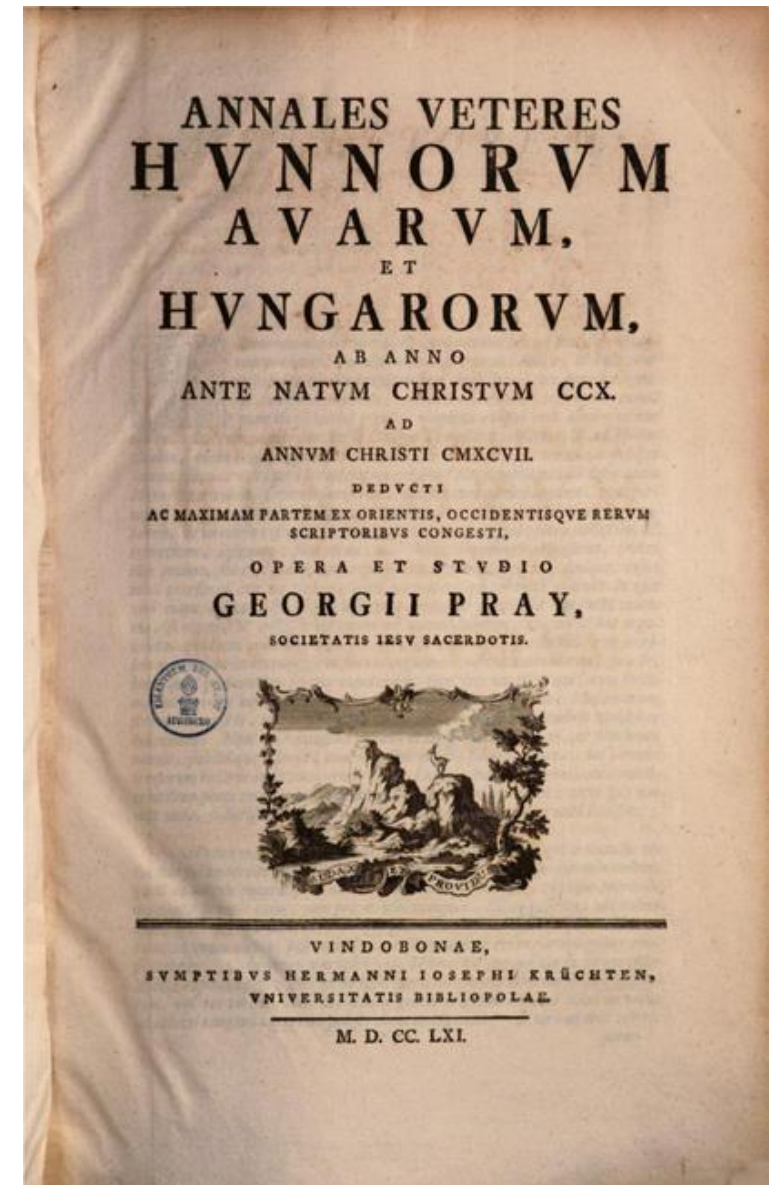

Lischerong Gáspár:
Pray György élete és munkái.
Budapest, 1937.

Antikvrium.hu

II. Pray György és az őstörténet

„...quod propemodum ferrem impatienter, solos fere nos esse, qui, cum finitimae nobis gentes historiae suae monumenta in lucem protraxerint, maiorum nostrorum res gestas, nec in unum collectas, et miris praeterea tenebris obvolutas haberemus. Nam quae domestici annales de iis perhibent, liquet, ut plurimum manca, fabellisque aspersa, tum magnam quoque partem incerta, nec servata temporum ratione in litteras relata esse. Deterserimne hos naevos, an contra, arbitrium penes eos erit, qui tenuem nostrum conatum evolverint...” Georgius Pray: Ad lectorem. In: Uő: Annales veteres... Vindobonae, 1761. f. **r.

„...igen **nehezen türtem ugyanis, hogy** miközben a szomszédos népek saját történelmük emlékeit már napvilágra hozták, **szinte mi vagyunk az egyetlenek, akik őseink viselt dolgait nem gyűjtöttük össze**, sőt elképesztő sötétségben hagyjuk őket. Mert amit a **honi évkönyvek** tartalmaznak, az nyilvánvaló módon **többnyire hiányos, tele van mesékkel, másrészt nagymértékben megbízhatatlan, és az időrend betartása nélkül lett lejegyezve**. Hogy e szégyenfoltokat letöröltem-e, avagy sem, azt azok dolga lesz megítélni, akik forgatják majd e csekély próbálkozásunkat...” (Ford. T. G.)

A lesajnált elődök

Franciscus Foris Otrókocsi: Origines Hungaricae, seu liber, quo vera nationis Hungaricae origo et antiquitas, e veterum monumentis et linguis praecipuis panduntur... I–II. Strik, Franequerae, 1693.

Samuel Timon: Imago antiquae Hungariae, repraesentans terras, adventus, et res gestas gentis Hunnicae. Typis Academicis, Cassoviae, 1733.

Matthias Belius: Adparatus ad historiam Hungariae, sive collectio miscella, monumentorum ineditorum partim, partim editorum, sed fugientium. I–II. Royer, Posonii, 1735(–1746.)

Johannes Georgius Schwandtnerus: Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini, partim ex Bibliotheca Augusta Vindobonensi eruti; partim antehac quidem editi, nunc vero ex rarissimis et optimis editionibus ab innumeris mendis vindicati [...] et cum amplissima praefatione Matthiae Belii [...] in hanc nitidissimam formam redacti. I–III. Krauss, Viennae, 1746–1748.

„Ridiculum enim illud est, eam Hunnorum partem, cum in Transilvaniam delata esset, metu hostium, ne pro Hunnis agnoscerentur, Siculos se appellasse; quasi vero mutato nomini tantum momenti inesset, ut Gepidis, qui Daciam tum habebant, quive paullum ante cum iis prælio conflixerint, quidvis aliud, quam Hunni, quos sermo, vivendi norma, et amictus ab aliis discreverat, viderentur. Nec credibile etiam illud: exiguum hunc numerum, cum ceteri Hunni divulso in partes Attilano imperio ad Borysthenem regnum sibi sub Dengizicho constituerent, ab reliquo Hunnorum corpore se abstraxisse, ut sponte Gepidarum, qui Hunnorum prius servi erant, imperio se subiicerent.” Pray: Annales veteres i. m. 179–170.

„**Nevetséges állítás, hogy a hunok eme része, miután Erdélybe vonult, az ellenségtől való félelmében székelynek nevezte magát, nehogy rájöjjenek, hogy hunok; mintha bizony a név megváltoztatása annyira sokat számított volna, hogy a gepidák, akik akkor Daciát birtokolták, s akik nem sokkal korábban csatában ütköztek meg velük, másnak látták volna őket, s nem hunoknak, akiket beszédjük, életmódjuk és ruházatuk is megkülönböztetett másoktól. Az sem hihető, hogy miközben a többi hun Attila birodalmának szétesése után a Borysthenésnél királyságot alapított Dengitzik alatt, ez a kevés ember a hunok többi részétől eltávozott volna, hogy önként a gepidák uralma alá vesse magát – akik korábban a hunok szolgái voltak.**” (Ford. T. G.)

„Itaque **errore capitali lapsus fuit Belius** in principio Prodrumi sui, quod Hungaros ex Hunnis Attilanis et Avaribus conflatos existimavit.”
Pray: Annales veteres i. m. 311.

„Így aztán **óriási hibát követett el Bél** Prodrómusa elején, amikor úgy vélte, hogy a magyarok Attila hunjaitól és az avaroktól származtak.”
(Ford. T. G.)

Errores capitales in opere Prayano

a magyarok = ázsiai türkök

Σάβαρτοι ἄσφαλοι (sabartoi asphaloi) = szabírok és heftaliták

Ἀτελκούζου (Atelcusu, Etelköz) = „Olt köze”, része Dacia is

magyar törzsnevek = kabar törzsek

Besenyők = erdélyiek ősei (még ld. Atelcusu téves értelmezését!)

ATILA, König der Hungarn.

27

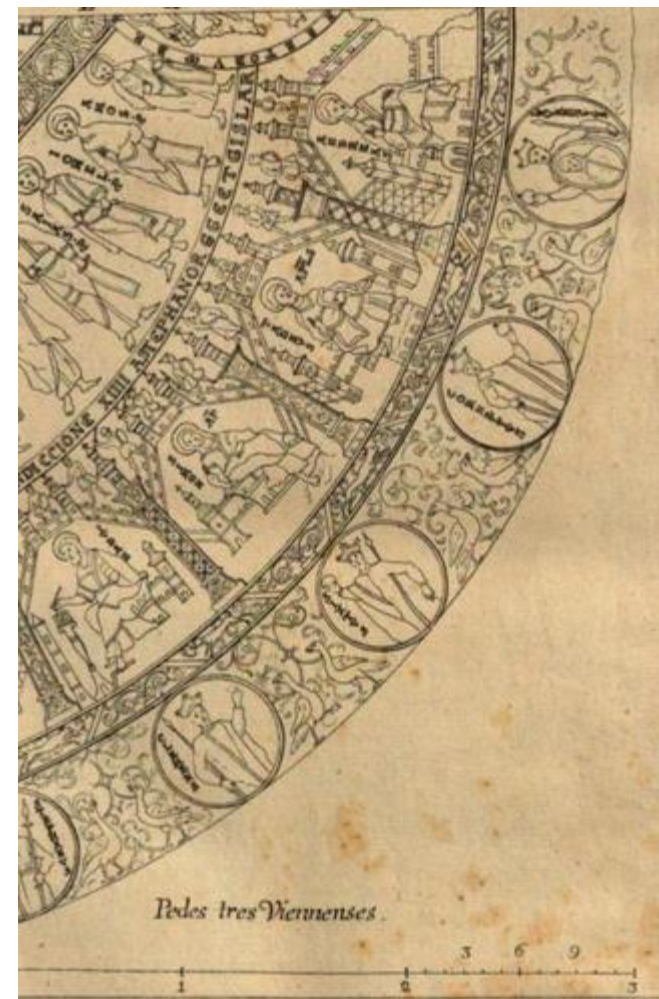
ATHILA REX HONNORVM ACE-
dorum, Dacorum, Metus Orbis, Flagellum DEI.

mutcom

D 2

ATILA

III. A magyar középkor és kora újkor kutatója

ANNALES
REGVM
HVNGARIAE

AB
ANNO CHRISTI CMXCVII

AD
ANNVM MDLXIV.

DEDUCTI
AC MAXIMAM PARTEM EX SCRIPTORIBVS COEVPIS,
DIPLOMATIBVS, TABVLIS PVBLICIS,
ET ID GENVS LITTERARIIS INSTRVMENTIS

CONGESTI
OPERA, ET STUDIO
GEORGII PRAY
SOCIETATIS IESV SACERDOTIS
PARSI

COMPLECTENS RES GESTAS
AB
DIVO STEPHANO
AD
CAROLVM I. ROBERTVM.

VINDOBONAE,
TYPIS GEORGII LVDOVICI SCHVLZII, TYPOGRAPHI ACADEMICI.
MDCCLXIII.

HISTORIA
REGVM HVNGARIAE
STIRPIS AVSTRIACAE.

A

GEORGIO PRAY,
CAT. ECCL. M. VARADINENSIS CANONICO
CONSCRIPTA, ET AD ANNVM M. DCC. LXXX.
PERDVCTA.

Cum spec. Privil. Sac. Caf. Reg. Apostol. Majest.

BVDÆ
TYPIS, ET SVMTIBVS REGIAE VNIVERSITATIS
PESTANÆ TYPOGRAPHIAE ANNO 1799.

180
HISTORIA
REGVM HUNGARIÆ,

CVM
NOTITIIS PRAEVIIS

AD
COGNOSCENDVM VETEREM REGNI STATVM

PERTINENTIBVS

OPERA, ET STUDIO

GEORGII PRAY,
ABBATIS B. M. V. DE TORMOVA, ET CATH. ECCL.
M. VARADINEN. CANONICI CONSCRIPTA,

ET
IN TRES PARTES DIVISA.

217
BVDÆ,
TYPIS, ET SVMTIBVS REGIAE VNIVERSITATIS
PESTANÆ TYPOGRAPHIAE.

ANNO 1801.

Herl IX. 108

„Historiam Hungariae, quam *statisticam* vocant, parabam scribere, cum mihi vel invito alia sub manu exiit.” Pray: Historia regum. Budae, 1801.
Ad lectorem.

„Arra készültem, hogy megírjam Magyarország úgynevezett államtörténetét, de akaratom ellenére is más jött ki a kezem alól.”
(Ford. T. G.)

Ami a *Historia statistica* tervéből
megmaradt: a *Notitiae praeviae*

NOTITIAE PRAEVIÆ.

P A R S I.

Hungarorum ex Asia migratio: mutatae aliquoties Sedes: electus suprema potestate Dux, certis tamen conditionibus, ex pacto initis: occupata sensim magna Moravia, & in hac, stabilita possessio: variae hinc procurfiones in hosticum factae.

§. I.

Hungari, qui Russis *Ugri*, Græcis scriptoribus *Turci*, a) *Abulfehda* vero *Magyari* b) An. Christi. 742. quod genuinum, & proprium genti nostræ nomen est, dici solent, in varias Tribus per Asiam c) dispersi, pars illorum ad flumen *Ir-*

a) Ita passim apud Theophanem; Porphyrogenetam, Curopalatem, aliosque vocari solent.

b) Dynastia VII.

c) Hungaros ex interiore Asia venisse consentio etiamnum Deguignefio; firmatque me in hac opinione Cel. *Schlözeri* iudicium, cuius censura in opus Cl. *Gyarmathi*, quod de affinitate linguæ Hungaricæ cum linguis Finnicæ originis, Göttingæ 1799. prodit, hæc est pag. 386. Unstreitig kamen die

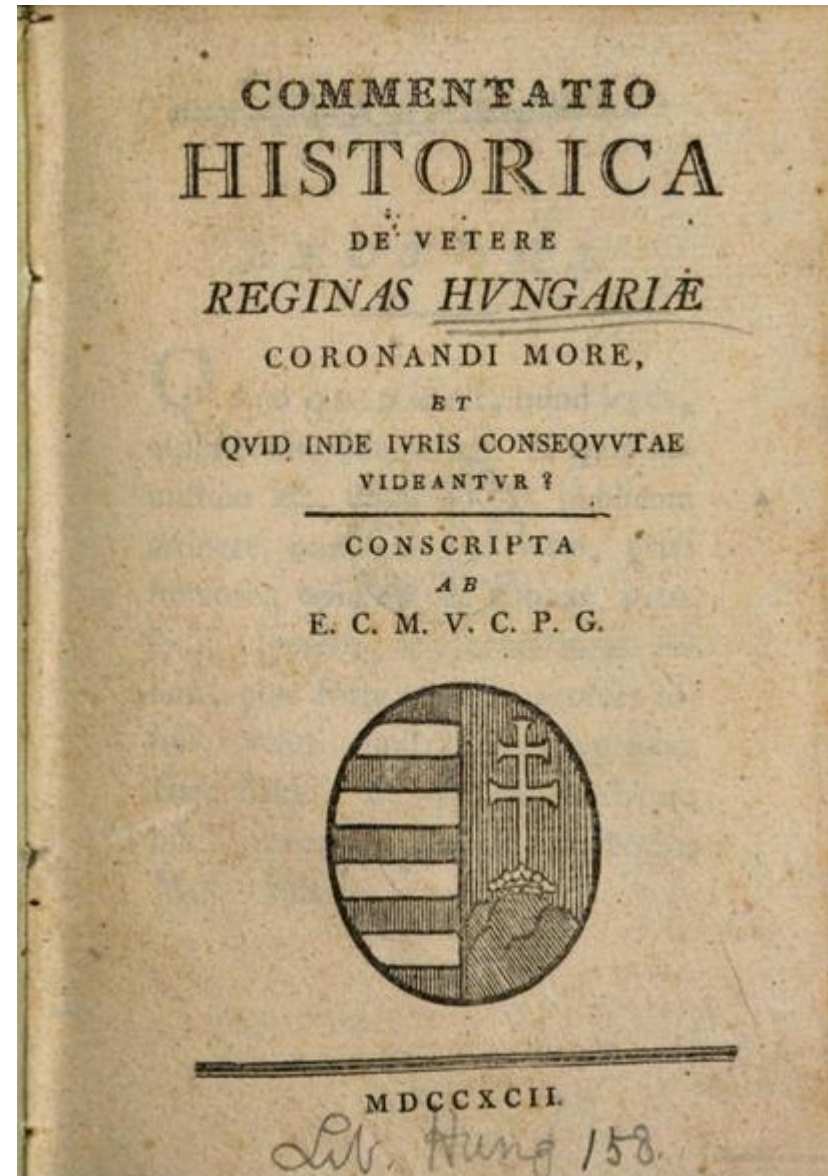
A

Ma

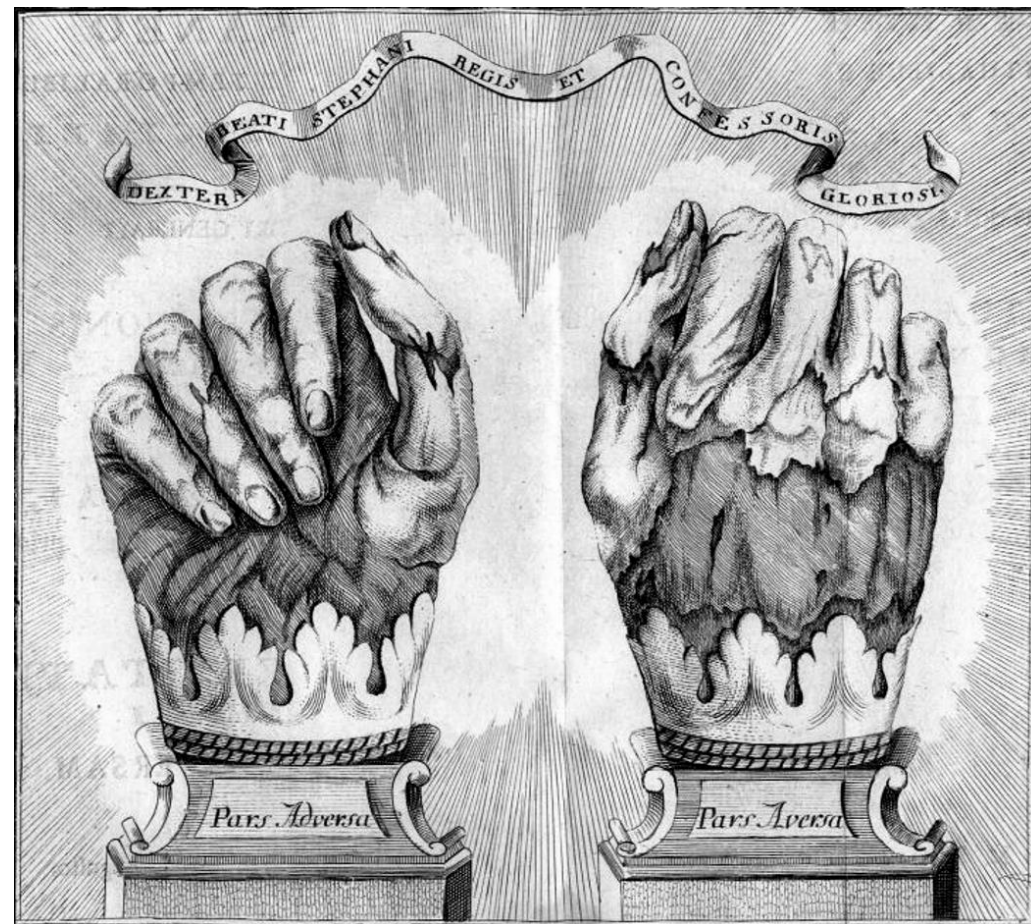
[Pray György:] Commentatio historica de vetere reginas Hungariae coronandi more, et quid inde juris consequutae videantur? Conscripta ab E. C. M. V. C. P. G. [S. l.] 1792.

E. C. M. V. C. P. G. = Ecclesiae Catholicae M. Varadiensis Canonico Pray Georgio [!]

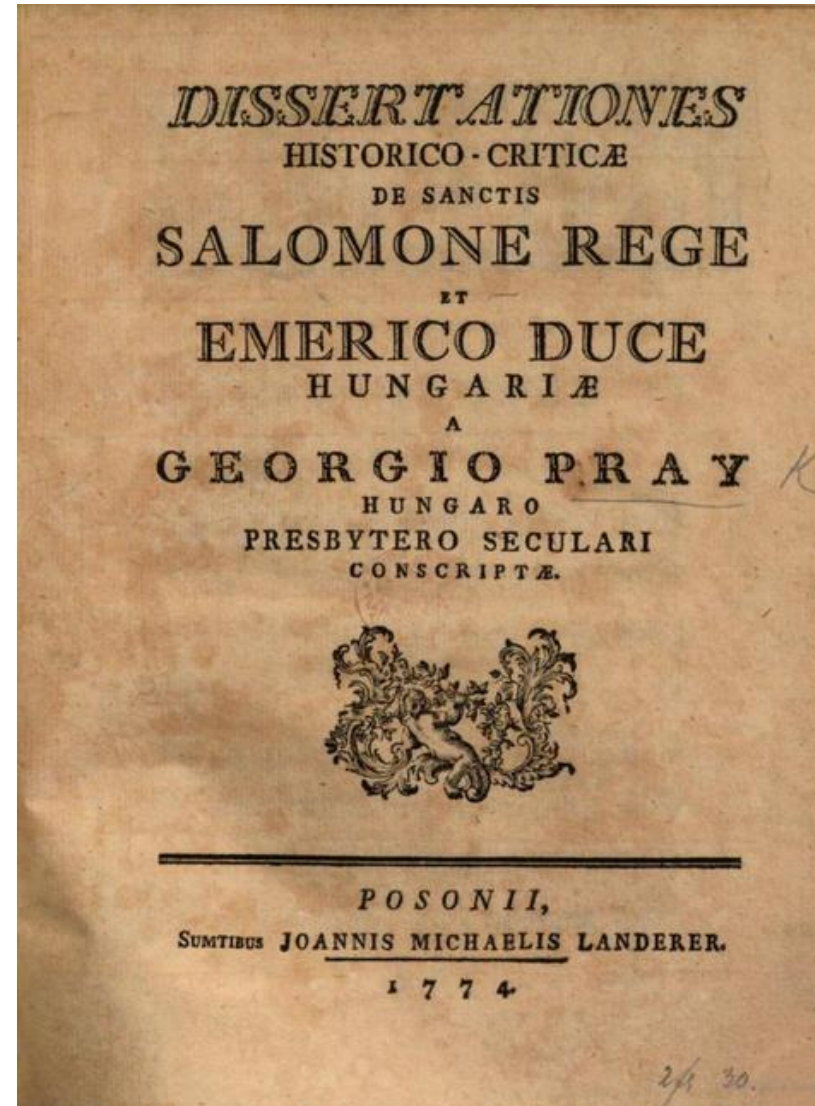
Cf. titulum libri, qui inscribitur „Historia regum Hungariae stirpis Austriacae” („a Georgio Pray, Cat. Eccl. M. Varadiensis Canonico conscripta”)

IV. Pray, az egyháztörténész

Georgius Pray: Dissertationes historico-criticae de sanctis Salomone rege et Emerico duce Hungariae. Posonii, 1774.

„Magnopere autem vereor, ut mortis genus, quo Emericum e medio sublatum perhibet, et cuius nemo praeterea meminit, rite consignatum sit, praesertim cum non desint, inter quos Ranzanus est, qui Emericum prius, quam obiisset, morbo tentatum scripserint, quod a Ianuaria illa Hildeshaimensis chronographi magnopere abhorret. Quae res si veritati consentanea esset, non dubitem Aloldum, scriptorem supparem, et nostris vicinum, scripserat enim in Austria, miserandae huius mortis mentionem facturum fuisse: qui tamen ad annum MXXXVIII. haec solum memorat: Sanctus Stephanus Ungariae rex in coelum receptus est, quo filium suum Emericum, sanctum pariter iuvenem jam ante se praemisit.” *G. Pray: Dissertationes ... Posonii, 1774. 57.*

„Nagyon félek azonban, hogy nem helyesen foglaltatott írásba az a halálnem, ami által [a krónikás] állítása szerint Imre eltávozott e világból, és amelyről rajta kívül senki sem emlékszik meg; különösen azért, mert vannak olyanok – köztük Ranzanus –, akik azt írják, hogy Imre a halála előtt megbetegedett; ez pedig igen különbözik a hildesheimi krónikás ama mészárszékétől. Ha ez igaz lenne, akkor Aloldus, az egykorú és a magyarokkal szomszédos szerző – minthogy Ausztriában írt – kétségkívül említést tett volna e szájalomra méltó halálról. Ő azonban csak ennyit írt az 1038. évhez: *Szent István, Magyarország királya felvétetett a mennybe, ahová fiát, Imrét, hasonlóan szent ifjút már maga előtt felküldötte.*”
(Ford. T. G.)

SPECIMEN
HIERARCHIAE
HUNGARICAE

COMPLECTENS
SERIEM CHRONOLOGICAM
ARCHIEPISCOPORVM
ET
EPISCOPORVM
HUNGARIAE
CVM RVDI DIOECESIVM DELINEATIONE

ADJECTIS,
SI QVAE SVNT PECVLIARES, PRAEROGATIVIS,
VT PLVRIMVM EX DIPLOMATICIS
CONGESTVM.

A
GEORGIO PRAY
PRESBYTERO SECVLARI.

PARS I.
DE ARCHIEPISCOPATV STRIGONIENSI
ET EIVS SVFFRAGANEIS.

POSONII & CASSOVIAE,
SUMPTIBUS JOANNIS MICHAELIS LANDERER,
TYPOGRAPHI ET BIBLIOPOLAE.
M. DCC. LXXVI.

Libr. Hung. 310^a

Pray: *Specimen Hierarchiae
Hungaricae*. I-II.
Posonii et Cassoviae, 1776-1779.

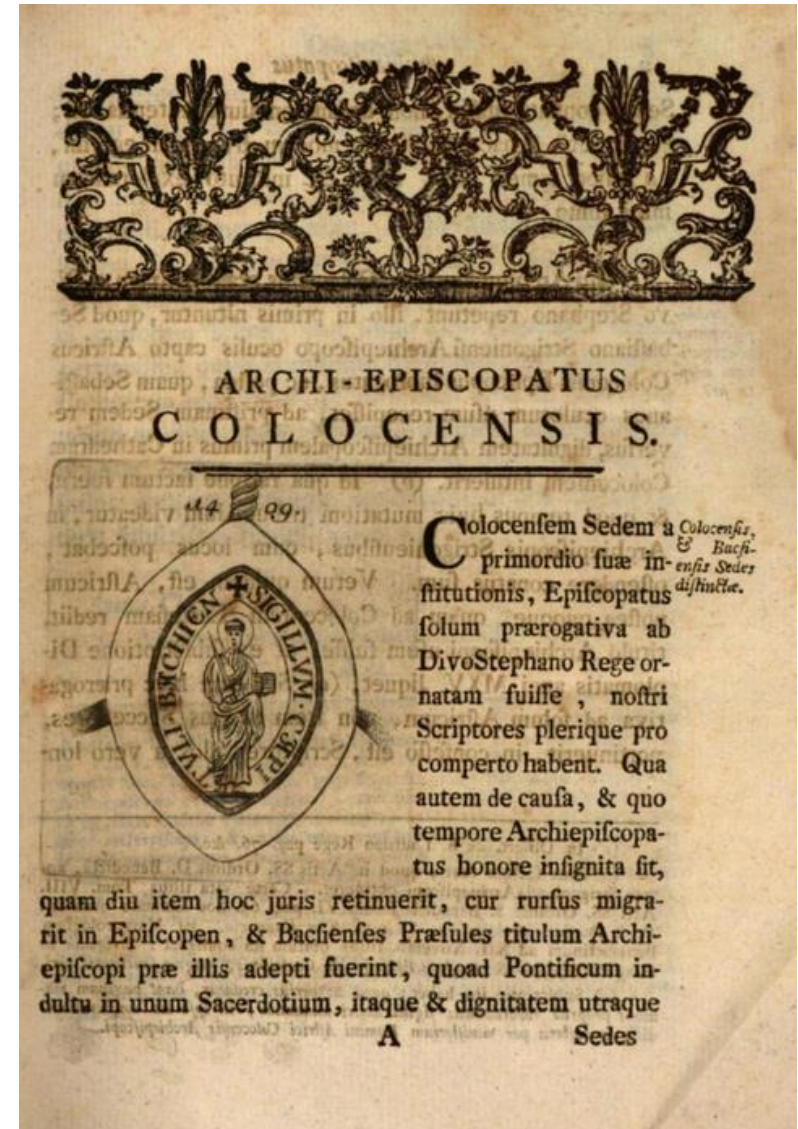
ARCHI-EPISCOPATUS
STRIGONIENSIS.

Archiepi-
scopatus
Conditor D.
Stephanus.
Archiepiscopus Stri-
goniensis, qui Divo
Stephano primo Hun-
gariae Regi, ut reliqui
Episcopus, si Zagra-
bientem, Bosnensem, &
Syrmiensem demas (a)
sua incunabula debet,
sicut ditionum ambitu,
ita praerogativarum co-
pia, ceteris in Hun-
garia Episcopatibus antecellit. Prerogativae cum ad res
sacras in primis, tum profanas attinent, quarum alias
Pontificum Romanorum largitioni, alias Regum Nostro-
rum

(a) Conabor id suo loco, quoad possum, planum facere. A

V. Mérleg és feladatok

1. Legfontosabb művek

- *Annales veteres*
- *Annales regum*
- *Notitiae praeviae*
- *Specimen Hierarchiae Hungaricae*

2. Legfontosabb (további) feladatok

- Teljes életmű új szempontú vizsgálata
- Pray levelezésének kiadása
- kortársakkal való kapcsolatainak feltérképezése
- Az életmű kontextusba helyezése
- Új „állandó jelzőt” találni neki...

Köszönöm a figyelmet!

